

Émilie du Châtelet

Arutlus õnnest

Valik kirju

Koostanud
Sophie Turner

Prantsuse keelest tõlkinud
Malle Talvet

Tõlgitud väljaannetest:

Madame du Châtelet
Discours sur le bonheur
Rivage, 2014

Le lettres de la marquise du Châtelet.
Publiées par Theodore Besterman. Tome I et II
Institut et Musée Voltaire, Les Delices,
Genève, 1958

Toimetanud Triinu Tamm
Korrektuuri lugenud Katrin Kern
Kujundanud Maris Kaskmann

© Valik, saatesõna, kommentaarid. Sophie Turner ja Loomingu Raamatukogu, 2026
© Tõlge. Malle Talvet ja Loomingu Raamatukogu, 2026
© Kaanepilt. Maurice Quentin de La Tour, Vikipeedia, avalik kasutus

Kolleegium

Tiit Hennoste, Maarja Kangro, Lauri Kitsnik, Hasso Krull, Maria-Kristiina Lotman,
Ilona Martson, Elle-Mari Talivee, Marek Tamm, Jaak Tomberg, Udo Uiibo

Toimetus

Harju 1, 10146 Tallinn
Tel: 627 6425
E-post: LR@loominguraamatukogu.ee

Trükkitud Pakett

ISSN 1406-0515
ISBN 978-9916-755-99-0 (trükis)
ISBN 978-9908-858-00-5 (epub)

ARUTLUS ÕNNEST

Üldiselt arvatakse, et raske on olla õnnelik, ja niimoodi arvata on põhjust rohkem kui küll; õnnelikuks saada oleks aga lihtsam, kui inimeste tegudele eelneksid arutlused ja tegevusplaan. Me laseme end oludest kaasa haarata ja hellitame lootusi, mis täituvad alati vaid poole võrra oodatust: õnnelikuks olemise viisid selguvad meile õieti alles siis, kui aastatest ja iseendale seatud kammitsatest saab neile takistus.

Parem arutlegem enne, kui on liiga hilja: need, kes siinseid ridu loevad, leiavad siit ühte-teist, mis muidu jõuaks nendeni aastatega ja olude kaudu liiga aeglaselt. Ärgem laskem kaotsi kallist nappi aega, mis meil tundmiseks ja mõtlemiseks on, ning ärgem raisakem seda laevukese kallal nokitsedes, selle asemel et mõnusalt merd sõita.

Selleks, et olla õnnelik, tuleb saada vabaks eelarvamustest, olla vooruslik, hea tervise juures, tunda himusid ja kirgi ning olla vastuvõtlik illusioonidele, sest lõviosa oma rõõmudest ja naudingutest võlgname just nendele, ning õnnetu on see, kes illusioonid kaotab. Mingil juhul ei maksa neid mõistuse tõrviku abil hävitada, püüdkem teha nii, et illusioonide lakikiht, mis enam-vähem kõiki asju katab, saaks paksem: seda on vaja rohkemgi kui meie kehale hoolitsusi või ehteid.

Kõigepealt tuleb iseendale veenvalt selgitada, et kõige olulisem siin maailmas on pakkuda endale meeldivaid aistinguid ja tundeid. Moralistid, kes räägivad inimestele: „Kui tahate olla õnnelik, summutage kired, valitsege ihasid“, ei tunne õnneradu. Õnnelikuks teevad üksnes himu ja rahuldatud kirg; ja ma räägin himust, sest alati ei olda kire tundmiseks küllalt õnnelik, ja kui kirge pole, tuleb leppida himuga. Kui sõandaksime Jumalalt midagi paluda, siis tulekski paluda kirgi; ja Le Nôtre'il oli vägagi õigus, kui ta palus paavstilt indulgent-side asemel kiusatusi.

Minult võidakse küsida: Kas ei tee kired siiski rohkem õnnetuks kui õnnelikuks? Mul ei ole sobivat kaalu, mille abil mõõta seda head ja kurja, mida kired on inimestele üldiselt teinud; tuleb aga märkida, et õnnetuid inimesi teatakse ja tuntakse, sest nad vajavad teisi, neile meeldib oma õnnetustest jutustada ning nad otsivad sellest rohtu ja lohutust. Õnnelikud inimesed ei otsi midagi ega lähe teistele oma õnne kuulutama; õnnetud tekitavad huvi, õnnelikud jäävad tundmatuks.

Sellepärast ongi nii, et kui armastajad on ära leppinud, kui armukadedus on möödas, kui neid lahutanud takistused on ületatud, siis ei sobi nad enam teatrilavale; etendus on pealtvaatajate jaoks lõppenud, ning Rinaldo ja Armida* stseen ei pakuks üldse nii palju huvi, kui vaatajad ei teaks ette, et Rinaldo armastus tuleneb vaid nõidusest, mis on määratud lahtuma, ja et kirk, mida Armida selles stseenis üles näitab, teeb tema õnnetuse köitvamaks. Jõud, mis meie hinge mõjutavad, on samad ning liigutavad meid ühtviisi nii teatrietendustel kui ka elusündmustes. Armastus seostub meile niisiis rohkem tema põhjustatud õnnetustega ning vähem selle tihtipeale seletamatu õnnega, mille ta inimeste eludele laotab. Ent oletagem korra, et kirgede läbi sünnib tõesti rohkem õnnetuid kui õnnelikke – sellegipoolest ütlen ma, et kired on vägagi soovitatavad, sest kirk on suurte naudingute eeltingimus, elust tasub võtta vaid meeldivaid aistinguid ja tundeid; ja mida erksamad on meeldivad tunded, seda õnnelikumad me oleme. Niisiis on kalduvus kirgedele vägagi soovitatav, kuid las ma kordan: seda pole antud igähele.

Meil endil tuleb panna kired oma õnne teenistusse, ja sageli sõltubki see meist endist. Kui keegi on osanud oma positsiooni ja talle saatusest antud oludega nii hästi ümber käia, et tema vaim ja süda on muutunud taltsaks ja tasaseks ning ta on vastuvõtlik kõigile meeldivatele aistingutele ja tunnetele, mis sellise olekuga kaasas käivad, siis on ta kindlasti suurepärane filosoof ja peab loodust väga tänama.

Ütlen „positsioon ja saatusest antud olud“, sest ma usun, et üks, mis õnnele enim kaasa aitab, on see, kui rahulduda oma positsiooniga ning mõelda, kuidas olla selles õnnelik, mitte kuidas seda muuta.

Minu eesmärk ei ole kirjutada igasuguses staatuses igasugustele inimestele; õnn ei pruugi olla kõigis seisustes ja seisukordades ühesugune. Ma kirjutan ainult neile, keda nimetatakse kõrgseltskonnaks, see tähendab neile, kellel on juba sündides olemas varandus, enam-vähem piisavalt hiilgav, piisavalt külluslik, ühesõnaga inimestele, kes suudavad säilitada oma positsiooni, ilma et peaksid punastama, ja nad ei pruugi olla need, keda on kõige lihtsam õnnelikuks teha.

Selleks aga, et tunda kirge ja suuta seda rahuldada, tuleb tingimata olla hea tervise juures; see on kõige esimene asi: ent see ei sõltu meist

* Tegelasel Torquato Tasso poemist „Vabastatud Jeruusalemm“ (*La Gerusalemme liberata*), millel põhineb tollal populaarne Lully ooper „Armida“ (*Armide*, 1686). – Tõlkija.

sugugi nii vähe, kui arvatakse. Kuna me kõik oleme sündinud tervena (ma räägin üldiselt) ja loodud kestma teatud aja, siis juhul, kui me oma temperamenti maiustamiste ja ülevalolekutega, ühesõnaga liialdustega ei hävita, võib olla kindel, et elame kõik enam-vähem paraja pikkusega inimelu. Ma jätan välja vägivaldsed surmad, mida ei saa ette näha ja millega pole seetõttu mõtet tegelda.

Minuga võidakse vaielda: aga kui teie kirg on maiustamine, siis jääte ju väga õnnetuks, sest tahtes olla hea tervise juures, peate ennast pidevalt ohjeldama. Sellele ma vastan, et kui teie eesmärk on õnn, siis kirgi rahuldades ei tohi miski teid sellest eesmärgist kõrvale kallutada; ja kui siis söögilaualiialdustest tekkivad kõhuvalu või podagraevused on teravamad kui nauding, mille saate maiustamishimu rahuldades, olete teinud vaelearestuse, kui pigem naudite ühte ja loobute teisest: te eemaldute eesmärgist ja olete omal süül õnnetu. Ärge kurtke, et olete maiasmokk, on ju see kirg alaline naudinguallikas, vaid pange see oskuslikult oma õnne teenima: seda on lihtne teha, kui sööte kodus ning lasete endale serveerida ainult seda, mida soovite – pidage aeg-ajalt ka dieeti; kui ootate, kuni kõhus näpistama hakkab, siis kõik, mis teile ette antakse, valmistab niisama palju rõõmu kui rafineeritud road, mille peale te ei mõtlegi, kui need teil just silme ees ei seisa. Kui kehtestate endale sellised mõõdukad piirangud, muutub nauding palju eredamaks. Ma ei soovita seda teile mitte selleks, et teis maiustamishimu kustutada, vaid selleks, et teid valmistada ette palju hõrgumaks naudinguks. Mis puutub haigetesse ja põduratesse, kellele kõik põhjustab vaevusi, siis nende õnn on veidi teistsugune. Olla mõnusasti soojas, oma kanapraad mõnusasti ära seedida, käia end kergendamas – see ongi nende nauding. Säärane õnn, kui see ikka on õnn, on nii mage, et selle saavutamise vahendid jätame praegu kõrvale. Tundub, et sada sorti inimesed viibivad omaette mullis, kuhu see, mida nimetatakse õnneks, naudinguks ja meeldivateks tunneteks, ligi ei pääse. Neile tuleb kaasa tunda, kuid nende heaks ei anna midagi teha.

Kui kord on selgeks saadud, et ilma terviseta ei saa nautida ainsatki rõõmu ega hüvet, ei ole raske teha otsust oma tervise nimel ühte-teist ohverdada. Mina olen, söandan seda väita, sellest hea näide. Mul on kiiduväärt temperament, ent ma ei ole sugugi tugeva tervisega, ja kindlasti on asju, mis võiksid seda kahjustada. Näiteks vein ja kõik liköörid; ma keelasin need endale ära juba varases nooruses; mul on tuline

temperament, kogu hommik kulub mul enda niisutamisele ohtrate vedelikega; lisaks andun ma liiga tihti maiustamishimule, millega Jumal on mind õnnistanud, aga ma teen liialdamise tasa range dieediga, mida rakendan kohe, kui tunnen ebamugavust, ja see on mind alati haigeks jäämisest päästnud. Dieedipidamine pole mulle üleliia keeruline, sest selle ajal püsin ma söögikordadel alati kodus, ja kuna toiduga ülekoormamise järel on loodus küllalt tark, et meile näljatunnet mitte kinkida, siis ei tekita road laual minus üldse himu, nii et kui ma ei söö, ei keela ma endale tegelikult midagi, ja ma taastan oma tervise, ilma et peaksin maksma loobumise hinda.

Õnne allikaks on ka see, kui oleme eelarvamustest vabad, ja neist lahtisaamine sõltub ainuüksi meist endist. Meil kõigil on niipaljukest vaimuandi, et suudame lähemalt uurida asju, mida meid sunnitakse uskuma; teha näiteks kindlaks, kas kaks ja kaks on neli või viis; pealegi ei ole praegusel sajandil enda harimise abivahenditest puudus. Ma tean, et lisaks usulistele eelarvamustele leidub ka teisi, ning ma arvan, et nende raputamine kuluks vägagi ära, kuid religioossed eelarvamused mõjutavad meie õnne ja õnnetust siiski kõige tugevamalt. Rääkides eelarvamustest, räägime arvamustest, mis me oleme ilma kriitilise vaatluseta omaks võtnud, sest seda need välja ei kannataks. Eksitus ei saa kunagi olla hea, vaid on kindlasti väga halb, kui puudutab asju, millest sõltub meie eluviis.

Eelarvamusi ei tohi segi ajada kommetega. Eelarvamustes ei ole midagi tõest ja neist saab olla kasu vaid väärastunud hingedel – sest nii, nagu on olemas moonutatud kehad, on olemas ka rikutud hinged. Nemad jäävad meie vaatepiirist väljapoole ja mul ei ole neile midagi ütelda. Kombed on kokkuleppeline tõde, ja sellest piisab, et korralik inimene ei lubaks endale kunagi neist kõrvale kalduda. Ei ole raamatut, mis kombeid õpetaks, ja ometi ei vaata keegi neist mööda meelega. Kombed varieeruvad vastavalt positsioonile, vanusele, oludele. Kes taotleb õnne, ei tohi kunagi neist kõrvale kalduda; täpne kinnipidamine kommetest on voorus, ja nagu ma ütlesin: selleks et olla õnnelik, tuleb olla vooruslik. Ma tean, et jutlustajad ja isegi Juvenalis räägivad, et voorust tuleb armastada tema enese pärast, tema ilu pärast; ent püüdkem mõista nende sõnade tähendust, ja siis selgub nende lihtne iva: tuleb olla vooruslik, sest ei ole võimalik olla korraga pahe-line ja õnnelik. „Vooruse“ all pean ma silmas kõike seda, mis aitab